

Перфільєва М. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Карпич І. О.

кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація: У статті висвітлено правове забезпечення розвитку інклюзивного туризму в Україні. Проаналізовано історичні етапи розвитку туризму в Україні. Уточнено поняття «туризм», «інклюзивний туризм», «особи з інвалідністю». Охарактеризовано види інвалідності. Розкрито значення інклюзивного туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, інклюзивний туризм, інклюзія, розвиток туризму, правове забезпечення.

Постановка проблеми. Одним з серйозних явищ і проблем сучасного світу є соціальне обмеження, що є наслідком психофізичних розладів організму людини. Вагомість цих проблем визначається і наявністю цього явища в людському суспільстві і відповідно наслідків, що виникають як в індивідуальному, так і соціальному сенсі.

Шлях до нормалізації та повноцінного існування насамперед ускладнюють закорінені в суспільній свідомості стереотипи та упередження. А це призводить до суттєвого зниження життєдіяльності людей з інвалідністю, їх соціальної дезадаптації, обумовленої порушеннями в розвитку, труднощами в самообслуговуванні, в навчанні та спілкуванні з навколишнім світом. Сьогодні особливо гостро стоїть питання соціальної адаптації такої категорії населення, що залишається «відкритою» в усіх сферах суспільного життя.

Поширення явища обмеженості людських можливостей ставить перед

міжнародною громадськістю і окремими державами обов'язок щодо відповідальності та прийняття певних дій, що запобігатимуть його виникненню. Такі дії мають реалізуватися урядами, соціальними інститутами та локальною громадськістю. Тільки широкі згоджені соціальні дії можуть принести вимірні ефекти. Допомога на користь осіб з інвалідністю потребує диференційованих, мультидисциплінарних (медичних, освітніх, соціальних, виробничих) дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проблемам захисту осіб з інвалідністю присвячена значна кількість робіт вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків. Їх, зокрема, розглядають М. Авраменко, А. Ахметшин, С. Богданова, Н. Борецька, О. Головкіна, С. Григор'єв, Е. Лібанова, О. Макарова, С. Мельник, К. Міщенко, М. Сапіжев, Г. Сахибзадаєва, В. Сушкевич, П. Таланчук, С. Євсєєв та ін.

Відповідно актуальною стає розробка нових засобів соціальної реабілітації орієнтованих на розширення життєвого простору осіб з інвалідністю. Одним з найбільш ефективних засобів розширення життєвого простору є туризм.

У всьому світі сьогодні туризм є загальноновизнаним засобом відпочинку, оздоровлення, пізнання навколишнього світу, спорту. В систему туристичних заходів щорічно включаються десятки мільйонів людей. Разом з тим, дослідженню туризму як соціальному інституту, зокрема для людей з інвалідністю, до сих пір було приділено мало уваги.

Туризм для людей з інвалідністю є зрівняно новим та соціально значимим напрямком туристичної діяльності. Це пов'язано і безпосередньо з тим, що кількість осіб з різними видами обмеження життєвих можливостей щорічно зростає .

Окремі аспекти теоретичної розробленості питання туризму для осіб з інвалідністю відображено у наукових працях таких дослідників як О. Волошинського, І. Горбацьо, М. Дементьєвої, Л. Люзинської, А. Мацелюхи, Д. Петрова, І. Сандовенко, М. Сварника, Є. Холостової.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас

аналіз праць українських учених засвідчив, що проблема туризму для людей з інвалідністю не була предметом комплексного дослідження в Україні.

Отже, питання розвитку туризму для людей з інвалідністю, які потребують всебічного культурно-пізнавального розвитку, виходу з ізоляції, що найкраще досягається саме завдяки туристським подорожам, потребує більш детального вивчення.

Мета статті – висвітлити правове забезпечення розвитку інклюзивного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Подорож як соціальне явище виникло в епоху первісної людини і довгий час було умовою існування і розвитку людства. В даний час подорожі продовжують залишатися затребуваним видом соціальної практики. Це дозволяє вважати подорож соціокультурним універсальним елементом та основою туризму.

Порівняльно-історичний аналіз свідчить про те, що туризм як соціальне явище (в сучасному розумінні цього слова) виник більше 2-х тисяч років тому і в процесі інституціоналізації пройшов ряд етапів. Дослідник А. Ахмедшин зазначає, що на першому етапі розвитку туризм існував у формі соціальної практики. Другий етап почався в середині XIX століття, коли підвищення матеріального добробуту населення, науково-технічний прогрес і поява такого соціального феномену, як оплачувана відпустка, дали потужний поштовх розвитку масового туризму, що супроводжувалося створенням туристських організацій.

На даному етапі сектор туристичної діяльності стала контролювати держава, що зумовило створення нормативно-правової бази туризму. Наступний етап розпочався в середині XX століття і відзначився появою міжнародних асоціацій туристських організацій. У 1975 р була утворена Всесвітня туристична організація, що дозволила створити єдиний загальносвітовий соціальний простір туризму. Туризм став соціальним інститутом світового рівня [1].

У нашій державі регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму саме Закон України «Про туризм». В ньому визначено загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туристичної діяльності [5].

На сьогодні існує велика різноманітність визначень туризму, причому відмінність підходів у трактуванні цього явища демонструють не тільки окремі вчені, але й туристичні організації. Науковцем Е. Щепанським запропоновано та обґрунтовано концептуальні підходи до визначення поняття «туризм». Автор стверджує, що туризм – це сукупність, система, структура, галузь, яка містить у собі наступні ознаки, види діяльності й послуги [13].

Відповідно до ЗУ «Про туризм», залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, культурно-пізнавальний, спортивний, релігійний, екологічний, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний та для людей з інвалідністю.

Удосконалення нормативних засад, упровадження інноваційних технологій, демократизація підходів в організації освітнього процесу для осіб з інвалідністю, їхнього психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу, забезпечення архітектурної доступності до загальноосвітніх навчальних закладів різних типів передбачено Конвенцією про права інвалідів, Стандартними правилами забезпечення рівних можливостей для інвалідів, Планом дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі, Принципами універсального дизайну прийнятими у 1997 р, Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про соціальні послуги» та «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Указом Президента України N 1845/2005 «Про заходи щодо створення сприятливих умов для забезпечення соціальної, медичної та трудової реабілітації інвалідів», Постановою Кабінету Міністрів України N 784 від 29

липня 2009р. «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна» та іншими нормативно-правовими документами.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [4].

Розрізняють 5 категорій інвалідів з наступними порушеннями: фізичні недоліки, а саме порушення опорно-рухового апарату; порушення інтелекту і психічні захворювання; порушення функцій слуху (глухі та слабочуючі); порушення функцій зору (сліпі та слабозорі); порушення роботи внутрішніх органів тобто інваліди по «загальному» захворюванню (цукровий діабет, бронхіальна астма, онкохворі та інше) [6].

У статті 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» зазначено, що діяльність держави щодо інвалідів виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей на рівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у.

В Законі України «Про туризм» поняття «соціальний туризм» не розглядається. І лише в Стратегії розвитку туризму і курортів, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.08.08 за № 1088-р, серед основних напрямів реалізації Стратегії вказується – «розробити механізм державної підтримки впровадження туристичного продукту соціального характеру».

При цьому у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» від народних депутатів України М. Томенка,

А. Артеменка та А. Романової зазначено, що у системі світового туристського розвитку особливе і значне місце на сьогодні відводиться інклюзивному туризму (туризму для осіб з інвалідністю або з обмеженими можливостями здоров'я), який знаходиться у структурі соціального туризму та в Україні практично не розвинений.

В обґрунтуванні зазначено, що соціальний туризм – це подорожі, що субсидуються із джерел позабюджетного фінансування та за рахунок коштів, що виділяються з державного бюджету на соціальні потреби. Дана концепція реалізована на практиці у багатьох високорозвинених країнах світу, серед яких: Швейцарія, Німеччина, Франція, активно розвивається соціальний інклюзивний туризм і в Росії. Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дозволяє включити в туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і розглядається він, насамперед, як потужний засіб активної реабілітації, який структурно включає в себе медичні, психологічні, педагогічні, фізичні, професійні, трудові, фізкультурно-спортивні та соціально-побутові заходи [8].

Реалізація політики щодо інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство на сучасному етапі потребує забезпечення максимально зручних умов життя і побуту людей з обмеженими фізичними можливостями, зокрема створення «безбар'єрного» середовища, в якому зазначена категорія громадян матиме можливість без ускладнень користуватися усіма елементами інфраструктури, відвідувати будь-які об'єкти житлового та громадського призначення, вільно пересуватися транспортом, користуватися засобами зв'язку та мати доступ до інформації.

Рух у напрямку впровадження принципів універсального дизайну в Україні розпочався з прийняття Конвенції про права інвалідів 16 грудня 2009 року і Факультативного протоколу до неї, серед головних принципів якої – повне залучення в суспільство людей з обмеженими можливостями, повага до

особливостей людей з інвалідністю, рівність можливостей та доступність, а 6 березня 2010 року ці договори набули чинності на території України [7].

Та незважаючи на це сьогодні гостро постало питання впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму згідно з Конвенцією ООН про права інвалідів. Науковці визначають інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм як систему заходів спрямованих на відновлення та розвиток фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня життєдіяльності особи з урахуванням фізичних та психічних можливостей для сприяння її інтеграції в суспільство.

Для вирішення проблемного поля 27-29 жовтня 2016 року на базі Уманського державного педагогічного університету відбувся вперше в Україні I Міжнародний науково-практичний симпозіум «Актуальні проблеми розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні».

Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», де серед засновників, таких як Комунальний заклад «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Шевченківський Національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Громадська спілка «Всеукраїнське науково-практичне об'єднання Інклюзивного туризму інвалідів і чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримки програм соціального захисту осіб постраждалих від аварії на ЧАЕС та інвалідів» співзасновником виступив і Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (факультет соціальної та психологічної освіти).

По результатам проведення I Міжнародного науково-практичного симпозіуму до відомств була подана резолюція з пропозиціями по застосуванню інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму у всіх сферах життя осіб з інвалідністю.

Також на нашу думку, не повинно залишатись без уваги і те, що із загальної кількості в українському суспільстві громадських об'єднань, яких

налічується близько 18 тис., понад 900 організацій зосереджують свою діяльність на проблемах осіб з обмеженими можливостями. Найбільш тривалий час в Україні діє Українське товариство сліпих та Українське товариство глухих. Нині активно ведуть роботу Всеукраїнська організація інвалідів «Союз організацій інвалідів України», «Національна Асамблея інвалідів України».

Активно діють фонд «Крок за кроком», «Всеукраїнська громадська організація наукового товариства інвалідів», Всеукраїнська громадська організація «Коаліція захисту прав інвалідів та осіб з інтелектуальною недостатністю», Всеукраїнський фонд соціальної допомоги інвалідам з вадами слуху, благодійне товариство допомоги особам з інтелектуальною недостатністю «Джерела», міжнародний благодійний фонд, що надає допомогу та опіку дітям-інвалідам Чорнобиля, фонд Віктора Пінчука, благодійна організація для людей з обмеженими можливостями «Життя без обмежень», та ін.

Висновки і пропозиції. Таким чином, основною метою державної соціальної політики щодо розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму, захисту та підтримки осіб з інвалідністю в Україні має бути забезпечення рівних можливостей та реалізація конституційних прав цієї категорії громадян, створення сприятливих правових, політичних, соціально-економічних, медичних, психологічних, організаційних умов і гарантій для забезпечення людського розвитку та інтеграції у суспільне життя. З іншою боку надзвичайно важливим є особиста активна громадянська позиція людей, що мають інвалідність. Їх безпосередня участь у розбудові відкритого суспільства сприятиме підвищенню рівня життя як їх особисто так і інших вразливих категорій населення.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної питання. Перспективним є подальше наукове вивчення та практична діяльність у сфері розвитку інклюзивного туризму в Україні.

Список літератури:

1. Ахметшин А. Спортивно-оздоровительный туризм как новый вид адаптивного спорта / А. Ахметшин // Адаптивная физическая культура. –

2003. – № 4. – с. 36–37.

2. Благодійний Фонд «АІК». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aik.ua/ru/about/.

3. Допомога молодим. Молодіжна організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helpyoung.org/about.php>.

4. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів України» (1991 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.

5. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

6. Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність : моногр. / Н. Е. Кунанець. – Львів : Галицька вид. спілка, 2013. – 440 с.

7. Конвенція ООН про права інвалідів : Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 р. (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH3AN00A.html

9. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на 2016-2020 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.knteu.kiev.ua/file/NjY4NQ==/e1227acdf34bb4a1da39d384139b9d7a.pdf>.

10. Принципи універсального дизайну. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ud.org.ua/publikatsiji/11-printsipi-universalnogo-dizajnu>.

11. Холостова Є. І., Дементьєва Н. Ф. Соціальна реабілітація: Навчальний посібник / Є. І. Холостова, Н. Ф. Дементьєва. – М.: Вид.-торг. корп. «Дашков і К.», 2002. – 340 с.

12. Черняева Т. Социальная реабилитация «нетипичных» детей. (Зарубежный и российский опыт). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.isras.ru/files/File/Socis/2005-6/chernyaeva_soc_rehabi.pdf.

13. Щепанський Е. Методологічна сутність і класифікаційні ознаки туризму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/2/12.pdf.

Перфильева М. В., Карпич И. А.

Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье освещены правовое обеспечение развития инклюзивного туризма в Украине. Проанализированы исторические этапы развития туризма в Украине. Уточнено понятие «туризм», «инклюзивный туризм», «лица с инвалидностью». Охарактеризованы виды инвалидности. Раскрыто значение инклюзивного туризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, инклюзивный туризм, инклюзия, развитие туризма, правовое обеспечение.

Perfilieva M. V., Karpuch I. A.

Uman state pedagogical University named after Pavlo Tychyna

LEGAL SUPPORT OF DEVELOPMENT INCLUSIVE TOURISM IN UKRAINE

Abstract. The article deals with legal protection for the development of inclusive tourism in Ukraine. Analyzed historical stages of development of tourism in Ukraine. A concept of «tourism», «inclusive tourism», «persons with disabilities». An outline of the types of disability. The value of inclusive tourism in Ukraine.

Keywords: tourism, inclusive tourism, inclusion, tourism development, legal support.